گرنگی و پێویستی ڕەخنەی دەقەکان

گشت تیۆریستانی ڕەخنەی ئەدەبی لەم خاڵەدا کۆکن کە هەر جۆرە ڕەخنەکارییەک لە دەقە ئەدەبییەکاندا وابەستەیە بە بوونی دەقێکی دروست و باوەڕپێکراو، چونکە ڕەخنەگر دەبێت دڵنیایی و متمانە بەدەست بهێنێت لەوەی کە لە هەمان ئەو بەرهەمە دەکۆڵێتەوە کە لە ئەسڵدا لەژێر دەستی خاوەنی بەرهەمەکە، واتە شاعیر یا نووسەر هاتۆتەدەرەوە، ئەو پێویستییەی کە وتمان لەبارەی بەرهەمە چاپکراو و نوێکانیش هەر ڕاستە، بەڵام لەبارەی دەقە کالسیکییەکان شتێکی خۆ لێ لانەدراوە، چونکە دەقەکانی پێشینان بەهۆی بەبەرزدانان، یا هەڵە جۆراوجۆرەکانی نووسەر و نووسخەنووسەکانەوە زۆربەی کات دوچاری دەست تێوەردانێکی ناهۆشیارانە بوونەتەوە، دەست تێوەردانێک کە هەندێجار ڕاستەوخۆ دەقە ئەدەبییەکانی خراپ کردووە و وایلێکردووە کە شیاوی سودلێوەرگرتن نەبێت

ڕەخنەگری دەقی= دەقناسی هەوەڵین کەسێکە لە کۆمەڵی ڕەخنەگران کە جەستەی دەقی ئەدەبی بۆ توێکارییەکی زیاتر   امادە دەکات بۆ نموونە نووسخە جۆراوجۆرەکانی دیوانی حافز   لەماوەی چەند سەدەدا بە چەند هۆکارێکی جۆراوجۆر کە لێکۆڵینەوە و بەدواداچوونیان لە دەرەوەی سنوری کارەکەی ئێمەدایە دوچاری چەند کەموکورتی و گیروگرفتێک بوونەتەوە، کە دەشێت گشتیان لەم حەوت خاڵەی خوارەوەدا دەست نیشان بکەین

- هەندێ لە نوسخەکان غەزەلە ساختەکان لەخۆدەگرن
- هەندێک لە نووسخەکان غەزەلە ڕەسەن و ئۆرژیناڵەکانیان تێدا نییە.
- هەندێک لە غەزەلە ڕەسەنەکان چەند بەیتێکی ساختە لەخۆ دەگرن هەندێک لە غەزەلە ڕەسەنەکان بەشێک لە بەیتە ڕەسەنەکانیان تێدانییە
- لە زۆرێیک لە غەزەلە ڕەسەنەکانیدا ڕیزکردنی دێڕەکان شێوەیەکی شێواوی هەیە
- دانان و ڕیزکردنی وشەکان لە زۆرێک لە بەیتە ڕەسەنەکان هەڵەیە یا دەسکاریکراوە

گۆڕانکاری و ساختەکاری لە دەقەکاندا

ئەو ئەرکە سەرەکییەی ڕەخنەی دەقناسی لەخۆی دەگرێت هێنانەدەرەوە و چاکسازیکردن و ڕاستکردنەوەی ئەو گۆڕانکارییانەیە کە بەپێی ڕۆژگار یا بەهۆکاری ڕووداوەکان و لایەنە تایبەتەکانەوە دێتە ناو دەقەکان و بەم هۆیەوە ئاشنایەتی لەگەڵ ڕەهەند و لایەنەکانی ئەم گۆڕانکاری و لادانانە لەپێش چوونەناو لێکۆڵینەوە دەربارەی شێواز و تەکنیکی ڕەخنەی دەقەکان شتێکی گرنگە میراتە ئەدەبییە کۆنەکان هەر لە بەرهەمە پەخشانییە جۆراوجۆرەکان تا دیوانەکانی شاعیران زۆربەی کات بەهۆی لاوازی ئاستی هۆشیاری نووسەران یا هۆکارگەلێکی دیکە کە دێن، دوچاری چەند لادان و گۆڕانکارییەک، یا زیادە خستنەسەرێک هاتوون کە بنەبڕکردن و چاککردنیان پێویستی بە ئاگایی و وردبینی و هەوڵێکی جیددیانە هەیە ئەو گیروگرفتانەی کە لەسەر شێوەی دەست تێوەردان یا هەڵەی نووسەرەوە و نووسخەنووسەکان هاتوتە ناو دەقە کۆنەکانەوە

کۆکردنەوەی نوسخەکان

نوسخە وشەیەکە بۆ هەر بەرهەمێکی دەسنووس، تایپکراو، بەدەست نووسراو، یا چاپکراو بەکاردێت بۆ ڕاستکردنەوەی دەق پێویستە هەموو نووسخەکانی وابەستە بە بەرهەمەکە بەشێوەیەکی ماندونەناسانە کۆبکرێنەوە، مەگەر ئەوەی کە ئاشکرا بێیت کە نوسخەیەک بێ بەها و بایەخە

مێژووی مردنی نووسەر یا خاوەن بەرهەم بنەمایەکە بۆ ڕەچاوکردنی ڕێکخستنی زەمەنی نوسخەکان و بەم هۆیەوە ئاشکرایە کە نوسخەی کۆنتر ئەو نوسسخەیەیە، کە نووسسینەوەکەی نزیکتر بێت لە مێژووی مردنی نووسەر، لە ڕوێکی دیکەوە وا باوە کە ئەو نووسخانەی وابەستە بن بە پاش مێژووی مردنی نووسەرخاوەن بەها و بابەخێکی بەرز نین ڕەنگە لە هەندێ بواردا کۆکردنەوەی تەواوی نووسخەکان بۆ لێکۆڵەر بەهەر هۆیەک بێت شتێکی ناکردە و نەشیاو بێت، بەڵام هەر چۆنێت بێت هەوڵدانێکی یەجگار زۆر لەپێناو کۆکردنەوەی نووسخە ڕەسەنەکان شتێکی گرنگ و پێویستە کاتێک کە ساغکەرەوە ڕاستکەرەوە هەست بکات کە نزیکەی هەشتا لە سەدی نووسخەکان و هەروەها ڕەسەنترین و ڕاستترین نووسخەکانی لەبەر دەستدایە دەتوانێت دەست بە کارەکە بکات

لێکۆڵینەوە و پشکنینی نوسخەکان

کۆکردنەوە ولێکۆڵینەوەی نوسخەکان لە ڕاستیدا قۆناغگەلێکی هاوکات و نزیکیان لەگەڵ یەکتردا هەیە، چونکە لەم قۆناغەدا پێویستە پلان دابنرێت کە پێویستە کام لە نووسسخەکان کۆبکرێنەوە. ئەم پالانە لەم ڕووەوەیە کە هەر نوسخەیەکی بەرهەمەکە وێڕای ئەوەی کە نوسخەیەکی بەرهەمەکەیە ناکرێت شیاوی سود لێوەرگرتن بێت، بەڵکو ئەم کۆکردنەوەیە پێویستی بە دوربینی و قوڵبوونەوە هەیە هەڵبژاردنی نوسخەی سەرەکی هەڵبژاردنی نوسخەی سەرەکی کارێکی ورد و سەختە، چونکە ڕاستکەرەوە لەم قۆناغەدا پالان دادەنێت کە کام نوسخە بکاتە بنەڕەت و بنەمای کارەکەی، نوسخەیەک کە وەکو نوسخەی سەرەکی هەڵدەبژێردرێت پێویستە ڕەسەنترین و ڕاستترین نوسخە بێت، بۆچوونی زۆرینە ئەوەیە کە نوسخەی سەرەکی ئەو نوسخەیە کە سەرەڕای دروستترین ، کۆنترین نوسخەش بێت، بەڵام هەرگیز نابێت وا گومان بکرێت کە کۆنترین نوسخە یا بەپێی زاراوەکە ئەوەی کە پێیدەوترێن بەراییترین نوسخە هەمووکات ڕاستترین نوسخەیە

تەواوکردنی نوسخەی سەرەکی

تەواوکردنی نوسخەی سەرەکی لە ڕاسستیدا قۆناغێکی هەستیار و ئەنجام بەخشە لە پڕۆسەی ڕاستکردنەوە و ڕەخنەی دەقدا لەم قۆناغەدا دەشێت بە سێ شێواز کار بکرێت تاوەکو بە نزیکترین شێوەی ڕەسەنی نوسخەکە، واتا ئەو شێوەیەی کە لەژێر دەسستی نووسسەر یا خاوەنی بەرهەمەکە هاتۆتەدەرەوە بگەیت، ئەم شسێوازانە ئەم بوارانەی خوارەوە دەگرنەوە

دانانی نوسخەی سەرەکی وەکو دەق و تۆمارکردن خوێندنەوە و لێکدانەوەکانی دیکە ، کە لە لەناو نوسخەکانی دیکە و لەپەراوێزی دەقدا هەن ، لەم بارودۆخەدا ڕاستکەرەوە لە گۆڕانکاریکردن لە ڕێکخستنکاری نوسخەی سەرەکی خۆپارێزی دەکات، گرنگی ئەم کارە لەوەدایە کە نوسخەیەک ی باوەڕپێکراوی بەرهەمێک فەراهەم بووە و سەرەڕای ئەوەش شێوەگەلێی جۆراوجۆری نوسخە جێگرەوە بەدیل کانسیش بۆ تێگەیشتنە گریمانەیی و کۆششکارییەکان)ئیجتیهادییەکان(ی خوێنەرانی خاوەن زانیاری بەدەست دەخرێت